

ПІДСУМКИ КОНФЕРЕНЦІЇ ООН З ПІДТРИМНОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ПОСТУПУ МІЖНАРОДНОГО ДОВКІЛЬНОГО ПРАВА

У статті проаналізовано підсумки Конференції ООН з підтримного розвитку з погляду права. Увагу зосереджено на довкільному вимірі підтримного розвитку. Зроблено висновок, що «Майбутнє, якого ми хочемо», підсумковий документ конференції, правитиме за основу для подальшого втілення ідей підтримного розвитку в міжнародно-правових документах рекомендаційного і зобов'язального характеру.

Ключові слова: Конференція ООН з підтримного розвитку, «Майбутнє, якого ми хочемо», довкільний вимір підтримного розвитку, міжнародне право.

Відповідно до резолюцій Генеральної Асамблеї ООН (ГА ООН) 64/236 від 24 грудня 2009 р. [1] та 66/197 від 22 грудня 2011 р. упродовж 13–22 липня 2012 р. в Ріо-де-Жанейро пройшла Конференція ООН з підтримного розвитку (КПР), відома також під неформальними назвами Ріо – 2012, Ріо + 20, З'їзд Землі – 2012 (Earth Summit). Це четвертий з основних форумів, проведених у межах ООН і на яких було ухвалено документи, що відбивають спільне бачення всесвітньої громади на взаємний зв'язок між економічними, соціальними й довкільними питаннями та на їхні перспективи. Як і попередні форуми, КПР поряд з іншими наслідками, найімовірніше, матиме й істотний вплив на інституційну структуру та джерела міжнародного довкільного права, що і є предметом розгляду цієї статті.

Мета Конференції полягала в тому, щоб «безпечно поновити політичну прихильність» (renewing political commitment) суб'єктів міжнародного права до підтримного розвитку [1: 20(a)]. Цю концепцію запропоновано як альтернативу похмурій перспективі загальної катастрофи людства, яку може спричинити незадовільний стан щораз більшою мірою занечищеного й позбавленого багатьох ресурсів довкілля. Хоч ідеї підтримного розвитку обговорювали в академічних колах ще з 1970-х років, вони здобули загальну увагу, коли стали центральним моментом доповіді «Наше спільне майбутнє» (1987 р.) [2] – підсумку діяльності Всесвітньої комісії з питань довкілля та розвитку¹, що її утворила ГА ООН 1983 р. Як впливає з доробку

Комісії Брундтланд, *підтримний розвиток* інтегрує економічний, соціальний і довкільний виміри (складники, опори) буття людства і пропонує єдиний шлях, аби задовольнити потреби сучасного покоління, не підриваючи можливостей прийдешніх поколінь задовольняти свої потреби.

Остаточного оформлення у міжнародно-правових документах концепція підтримного розвитку здобула на Конференції ООН з довкілля та розвитку, яка проходила в Ріо-де-Жанейро з 3 по 14 червня 1992 р. (КДР). Ідеться передовсім про Декларацію ООН з довкілля та розвитку, 11 із 27 принципів якої проголошують засади підтримного розвитку або ж принаймні згадують його. Зокрема, відповідно до принципу 4, «[щ]об домогтися підтримного розвитку, охорона довкілля мусить становити невід'ємну частину процесу розвитку, і її не можна розглядати ізольовано від нього» [3]. «Порядок денний на ХХІ століття: Програма дій задля підтримного розвитку» (Agenda 21) [4] – інший першорядний документ, який значною мірою витлумачував проголошені у Декларації цілі, деталізував заходи для практичного втілення принципів підтримного розвитку на наступні 20 років і запропонував критерії, щоб оцінювати діяльність з інтеграції вимог довкілля та розвитку. Отже, попри свій рекомендаційний характер, зазначені документи мають безсумнівне історичне значення, оскільки потвердили загальну згоду світового товариства з тим, що досягнення підтримного розвитку є принципова мета діяльності людства.

Конференцію ООН з підтримного розвитку (2012 р.) було задумано як переємну насамперед щодо Конференції ООН з довкілля і розвитку

¹ Ця комісія відома також під назвою «Комісія Брундтланд» за прізвищем її голови – Г. Г. Брундтланд (G. H. Brundtland).

(1992 р.). Отже, порівняння між цими форумами неминуче. У КПП узяли участь представники 192 держав-членів ООН, зокрема 57 голів держав і 31 голова уряду, а також представники приватних компаній, позавладних організацій та інших груп. Хоча 1992 р. було представлено менше держав – 172, рівень представництва загалом був вищий – у форумі взяло участь 108 голів держав або урядів. Окрім того, 2012 р. участь у КПП знехтували керівники більшості держав «великої двадцятки». Це дало підстави допускати, що підтримний розвиток не є серед пріоритетів владних структур, хоч офіційно декларовано протилежне. Водночас упродовж роботи Конференції різноманітні об'єднання провели понад п'ятсот паралельних заходів інформаційного і протестного характеру, що мали на меті привернути увагу міжнародного товариства [5].

«Поновлення політичної прихильності» на КПП полягало в тому, щоб, оцінивши поступ і наявні прогалини в досягненні цілей, передбачених у підсумкових документах відповідних форумів (насамперед це стосувалося до Порядку денного на XXI століття), а також обговоривши нові і щойно посталі труднощі, опрацювати порядок денний на наступні 20 років. Конференція зосередилася на обговоренні таких тем: «зелена» економіка в контексті підтримного розвитку й викорінення бідності та інституційна структура для підтримного розвитку [1: 20(a)].

Результати роботи КПП були юридично оформлені в підсумковому документі «*Майбутнє, якого ми хочемо*», схваленому резолюцією ГА ООН 66/288 з 27 липня 2012 р. [6]. За своєю природою це план дій, тобто міжнародно-правовий документ рекомендаційного характеру, який містить норми, спрямовані як до Організації Об'єднаних Націй та її структур, так і до національних держав. Здебільшого він потверджує і розвиває положення Плану дій на XXI століття, проте за обсягом є значно менший – 283 пункти, відтворені на 49 сторінках, проти сорока розділів Плану дій на XXI століття, відтворених на 300 сторінках.

Можна виокремити важливі положення документа, які мають безпосередній стосунок до правового регулювання довкільних питань. Передовсім вони зачіпають джерела міжнародного довкільного права. «Майбутнє, якого ми хочемо» покликається на Декларацію з питань довкілля людини (Стокгольм, 1972 р.) (п. 14); потверджує усі принципи Декларації ООН з довкілля та розвитку, зокрема принцип спільної, але розрізної відповідальності (п. 15), потверджує при-

хильність світового товариства до повного впровадження цілої низки документів, ухвалених, починаючи з Конференції ООН з довкілля та розвитку (1992 р.), і спрямованих на досягнення підтримного розвитку (пункт 16), та визнає важливість трьох конвенцій ООН, прийнятих на КДР і покликаних поглиблювати підтримний розвиток – про зміну клімату, біологічне різноманіття та боротьбу зі спустелюванням (п. 17) [6].

«Майбутнє, якого ми хочемо» також визнає істотний внесок до справи підтримного розвитку багатосторонніх довкільних угод. Насамперед, відзначає уже здійснену роботу для підвищення синергетичної взаємодії трьох конвенцій, які стосуються до ділянки хімічних речовин і відходів – Базельської конвенції про контроль над черезкордонним переміщенням небезпечних відходів та їх розміщенням, Роттердамської конвенції про процедуру згоди, ґрунтованої на завчасному сповіщенні, для деяких небезпечних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі та Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі. Документ також закликає сторони багатосторонніх довкільних угод, на цій та інших ділянках, за потреби сприяти узгодженій політиці на всіх належних рівнях, підвищувати дієвість, зменшувати непотрібне накладання і дублювання угод, підвищувати координацію і співпрацю між ними, включно з трьома прийнятими на КДР конвенціями, як і загалом із системою ООН [6, с. 89].

Визнано центральну роль ООН у поглибленні порядку денного щодо підтримного розвитку (пункт 54), насамперед у «зміцненні інституційної структури підтримного розвитку» (розділ 3). З огляду на це, певну увагу віддано питанням підвищення ролі інституцій, чия роль на сьогодні є доволі незначна. Вирішено заснувати всесвітній міжурядовий політичний форум, що мав би замінити *Комісію з підтримного розвитку*, водночас увібравши її досвід і ресурси та уникнувши дублювання з діяльністю інших відповідних установ (п. 84). Для цього ухвалено започаткувати в межах ГА ООН відкритий і широкий переговорний процес (п. 86).

Як важливий складник «довкільної опори» підтримного розвитку задекларовано прихильність до зміцнення ролі *Програми ООН з питань довкілля* (ЮНЕП) як «провідної всесвітньої довкільної інституції, що визначає глобальний порядок денний у галузі довкілля, сприяє узгодженому впровадженню довкільного виміру підтримного розвитку в межах системи ООН і править за авторитетного оборонця глобального

довкілля» (п. 88)². Для зміцнення й підвищення статусу ЮНЕП Генеральна Асамблея має своєю резолюцією передбачити, серед іншого, всевітнє членство в Керівній раді ЮНЕП, надійні та більші фінансові ресурси з бюджету ООН і добровільних внесків, підвищення ролі ЮНЕП у системі ООН (п. 88). Проте сторони, залучені до переговорів, так і не дійшли згоди, а отже, її не конкретизували в документі, у який саме спосіб має проходити зазначене підвищення ролі ЮНЕП – чи шляхом подальшої розбудови на основі її теперішнього статусу як допоміжного органу ООН, а чи внаслідок створення на його основі спеціалізованої організації ООН (або всевітньої організації) з питань довкілля [7, с. 4]. Така невизначеність щодо шляхів реформування Комісії з підтримного розвитку і ЮНЕП є безперечною хиба підсумкового документа КПП.

У документі запропоновано опрацювати *ціль підтримного розвитку* (SDGs) – набір вимірюваних орієнтирів, покликаних сприяти глобальному утвердженню підтримного розвитку. Вони, серед іншого, мають ґрунтуватися на Порядку денному на XXI століття, дотримуватися принципів, проголошених на КДР, зважати на різноманітні національні обставини, можливості й пріоритети та відповідати міжнародному праву (п. 246). Також наголошено, що цілі підтримного розвитку мають бути спрямовані на дію, бути стислі, зрозумілі, глобальні за своєю природою, універсально застосовні до всіх країн і водночас мають враховувати їхні особливості. Цілей має бути не надто багато. «Майбутнє, якого ми хочемо» є настановчий документ щодо зазначених цілей (п. 247) [6].

Водночас звертає на себе увагу співвідношення цілей підтримного розвитку із цілями розвитку тисячоліття (MDGs) – вісьмома міжнародними орієнтирами, що їх було встановлено 2000 р. на Зустрічі ООН тисячоліття (Millennium Summit of the United Nations). Загалом, вони недооцінили довкільного виміру – лишень сьома ціль передбачає «запевнення довкільної підтримності». Відповідно до п. 246 документа «Майбутнє, якого ми хочемо» утвердження цілей підтримного розвитку не повинно відвертати зосередженість або зусилля від досягнення цілей розвитку тисячоліття. Однак запровадження цілей підтримного розвитку, найімовірніше, таки призведе до певної конкуренції або й колізій між цими двома наборами

орієнтирів. Отже, це свідчення того, як складно навіть у межах однієї системи міжнародних організацій опрацювати на глобальному рівні сукупність цілей, яка достатньою мірою враховувала б і гармонійно поєднувала економічний, соціальний і довкільний виміри підтримного розвитку.

Ще одному важливому питанню – «зеленій» економіці в контексті підтримного розвитку і викорінення бідності – в підсумковому документі «Майбутнє, якого ми хочемо» присвячено цілий розділ. Хоч не запропоновано означення цього підходу, сторони документа визнають, що «зелена» економіка підвищить нашу здатність господарювати з природними ресурсами підтримно, з меншим шкідливим впливом на довкілля, з меншим обсягом відходів (п. 60). Також задекларовано, що політика, спрямована на «зелену» економіку, має керуватися принципами, проголошеними на КДР, Порядком денним на XXI століття і Йоганнесбурзьким планом щодо упровадження та має робити внесок у досягнення міжнародно погоджених цілей, включно з Цілями розвитку тисячоліття (п. 57).

Варто відзначити, що питання «зеленої» економіки перебуває в центрі конфлікту інтересів між Північчю і Півднем. З погляду прихильників Півдня є великий сумнів, чи концепція «зеленої» економіки узгоджується з широким розумінням підтримного розвитку. Небезпека, на їхню думку, криється насамперед у «зеленому протекціонізмі» – екомарках, митах і податках на товари, що не вироблені відповідно до чинних довкільних стандартів, патентів чи прав інтелектуальної власності на «зелені» технології, а також у інших можливих торговельних бар'єрах з боку індустріалізованих держав. Побоювання викликає й те, що надання фінансової допомоги буде узалежнено від виконання певних вимог щодо охорони довкілля. Але і в індустріалізованих суспільствах існує певний острах, що послідовне упровадження моделей «зеленої» економіки спричинить економічний застій. Концепцію «зеленої» економіки критикують і за те, що вона викривляє засади підтримного розвитку, роблячи перегин у бік довкільного й економічного вимірів і недооцінюючи соціальний [7 с. 3–4].

З огляду на це, «Майбутнє, якого ми хочемо» не лише не дає виразного означення «зеленої» економіки, але й не передбачає якихось конкретних цілей і термінів досягнення (як це спочатку планувала ООН). У документі натомість задекларовано, що можливі різні підходи, бачення й моделі досягнення підтримного розвитку, зважа-

² Станом на березень 2013 р. питання реформування ЮНЕП перебуває в процесі розгляду Генеральної Асамблеї ООН.

ючи на національні умови й пріоритети. А отже, «зелена» економіка як важливе знаряддя для цієї мети може пропонувати різні варіанти для політики, але не може бути твердим набором правил (п. 56). Міжнародне товариство також, серед іншого, стверджує, що політика «зеленої економіки» мусить відповідати міжнародному праву; уникати узалежнення допомоги від певних дій натомість; не бути засобом свавільної чи несправедливої дискримінації або прихованого обмеження в міжнародній торгівлі, уникати односторонніх дій для подолання докільних проблем поза межами юрисдикції країни-імпортера; забезпечувати, щоб заходи, спрямовані на розв'язання черезкордонних або глобальних докільних проблем, оскільки це можливе, ґрунтувалися на міжнародній згоді (п. 58) [6].

Із двома попередніми питаннями суголосне й визнання у документі потреби в ширших показниках для вимірювання прогресу, які мали б доповнити *валовий внутрішній продукт* (п. 38). Цей пункт не деталізує суті таких показників, однак, найімовірніше, йдеться про показники, що враховували б вартість «докільних

послуг». Наприклад, вартість очищення води, затримування вуглецю з атмосфери тощо, які в традиційній економічній системі не мають належного грошового виразу. На такий підхід вказує, зокрема, згадка про послуги, які пов'язані з лісами (п. 193), біорізноманіттям (п. 177, 197), екосистемами (п. 177, 201), торгівлю (п. 281).

Проведений розгляд дає підстави оцінити Конференцію ООН з підтримного розвитку з огляду на коло порушених проблем як важливий усесвітній форум. «Майбутнє, якого ми хочемо», підсумковий документ конференції, попри свій рекомендаційний характер та певні суперечності, відбиває сучасне узагальнене бачення світового товариства концепції підтримного розвитку, зокрема її докільного виміру. Тому він правитиме за основу для подальшого опрацювання й наповнення реальним змістом ідей підтримного розвитку в міжнародно-правових документах рекомендаційного і зобов'язального характеру на глобальному, регіональному й місцевому рівнях, а також для їх утвердження в міжнародному праві на ґрунті звичаєвості.

Список літератури

1. Implementation of Agenda 21, the Programme for the Further Implementation of Agenda 21 and the outcomes of the World Summit on Sustainable Development. Resolution 64/236 / United Nations General Assembly. – 68th plenary meeting – 24 December 2009 – A/RES/64/236.
2. Our Common Future // World Commission on Environment and Development. – New York : Oxford University Press, 1987. – 383 p.
3. Rio Declaration on Environment and Development // Report of the United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3–14 June 1992). – Annex I – A/CONF.151/26 (Vol. I).
4. Agenda 21 : Programme of Action for Sustainable Development / United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 16 June 1992). – UN Doc. A/CONF.151/26 (1992). – Vol. I–III.
5. United Nations Conference on Sustainable Development [Електронний ресурс] // Wikipedia, The Free Encyclopedia. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Conference_on_Sustainable_Development (дата звернення : 20.03.2013). – Назва з екрана.
6. Future We Want. Resolution 66/288 / United Nations General Assembly – 123rd plenary meeting – 27 July 2012 – A/RES/66/288*.
7. Netzer N. Really the Future We Want? Civil Society Voices on Rio+20. – Berlin : Friedrich-Ebert-Stiftung, June 2012 – 24 p.

V. Nenyivoda

THE OUTCOMES OF THE UNITED NATIONS CONFERENCE ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS A BASIS FOR FURTHER EVOLVEMENT OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

The paper addresses the results of the United Nations Conference on Sustainable Development. The consideration is focused on the environmental dimension of sustainable development. It is concluded that Future We Want, an outcome document of the Conference, will serve as a basis for further incorporation of sustainable development ideas into non-legally-binding and legally-binding international instruments.

Keywords: United Nations Conference on Sustainable Development, Future We Want, environmental dimension of sustainable development, international law.

Матеріал надійшов 01.02.2013